

Harrison Bergeron

Hiç kimse diğerinden daha üstün olmamalı

Mavikale'nin bu sayısında satranca yer veren bir Ters Ütopya filmini tanıtacağım: Harrison Bergeron

Perde, neredeyse tatile girmek üzere olan bir okulun güneş vurmuş ön cephesine açılır. Neşeleri dışarı taşan kız öğrenciler derse giderken, her birinin başında, seyircinin ilk bakışta bir kulaklık ya da taç sanıp kısa süre sonra yanıldığını anlayacağı metal cihazları fark eder: Kulağın hemen üstünden öne doğru uzanan ve şakakta genişleyerek sonlanan bu yarım ay biçimindeki cihazların ne olduğu başlangıçta anlaşılamaz. Yönetmen yazıyla, yeri ve zamanı bildirerek izleyicinin bu cihaz konusundaki merakını hafifletir: Madison, Rode Island, 2053!

Seyirciyi şaşırtan ikinci durum okulda notları okunan öğrencilerin verdiği tepkilerde görülür. Düşük not alan öğrenciler sevinirken, en yüksek notu alan Harrison Bergeron'ın durumundan ne kendisi ne de öğretmeni memnundur. Öğretmen notları konusunda Harrison'u uyarırken, onun notları nedeniyle, bu sınıfa dördüncü kez yinelemek zorunda kaldığı anlaşılır. Harrison da küçük kardeşi Garth ile aynı sınıfta okumaktan dolayı utanç duymaktadır.

Harrison'ın diğerlerinden farkı, kardeşiyle satranç oynarken de açıkça ortaya çıkar. Harrison rakibini kolaylıkla alt edecektir (Diyagram 1).

İzleyici kısa süre sonra ters ütopya bir

Filmin Künyesi

Türkçe adı Harrison Bergeron

Orijinal adı Harrison Bergeron

Yönetmen Bruce Pittman

Yapım yılı 1995

Yapımcı ülke Kanada

Orijinal dil İngilizce

Süresi 99 dakika

Oyuncular Sean Astin, Miranda de Pencier, Eugene Levy, Howie Mandel, Andrea Martin, Christopher Plummer

IMDB Puanı 7.3

Harrison (Sean Astin), yine sınıfın en yüksek notunu aldığı için üzgün.

gelecekte yaşandığını anlayacaktır. Soğuk savaş sonunda Sovyetler Birliği dağılmış, ardından büyük bir ekonomik gerileme yaşanmıştır. Diğerlerinden farklı olarak, bu ekonomik

gerilemenin düzelmesinden sonra işsizlik yeterince azalmamış, üretim yeterince artmamıştır. Ülkede, varlıklı ve eğitilmiş elitler ile işsiz yoksullardan oluşan iki kamp oluşmuş, çoğunluğu oluşturan yoksul kamp elitlerin varlıklarına saldırmaya başlamış ve sonunda İkinci Amerikan Devrimi gerçekleşmiştir. Devrim sonrası, insanları eşitleyici, bu yeni dünya düzeni kurulmuştur. İnsanların eşit doğmadığı bu dünyada onları eşitlemek hükümet tarafından

Harrison, kardeşi Garth'ı (Matthew Ferguson) satrançta yenerken bütün dikkatini toplama gereği bile görmüyor.

Filmden Diyagramlar

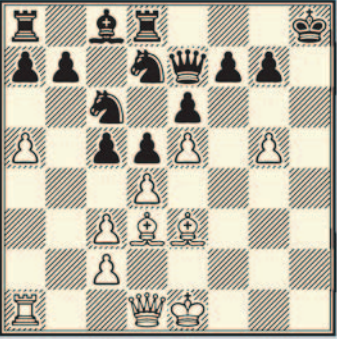
1 Garth Bergeron - Harrison Bergeron

Beyaz hamlededir.

1.b3 2.c5 3.e1 4.f4 5.g3 6.h2# 0-1

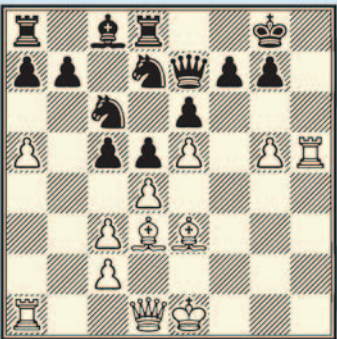
2 Phillipa - Harrison Bergeron

Beyaz hamlededir.

1.h5+ 2.g8 3.h7+ 4.f8 5.h8# 1-0

3 Phillipa - Harrison Bergeron

Beyaz hamlededir.

Harrison'ı heyecanlandıran olası kale fedası

1.h8+ 2.g8 3.h7+ 4.f8 5.h8# 1-0

Doktor Eisenstock (Nigel Bennett), Harrison'ın zekasını köreltmek için son çare olarak beyin ameliyatı öneriyor.

görev edinilmiştir. Her insanın kafasına takmak zorunda olduğu "Mental Band" daha üstün olanların zekâlarını körelterek onları eşitlemekte, zaman zaman rahatsız edici uyarılar vererek bir konu üstünde yoğunlaşmalarını engellemektedir. Engeller bu kadarıyla da sınırlı değildir. Daha güçlü ve yetenekli olanları engelleyecek başka cihazlar da geliştirilmiştir. Örneğin bir dansçının hareketini zorlaştırmak için bacağına bir ağırlık bağlanması gibi... Bu koşullar altında Harrison'ın durumunun ne denli zor olduğu daha iyi anlaşılır. Parlak zekâsı, kendisi ve ailesi için utanç verici bir durumdur. Evleneceği zekâ özürlü kız, bilgisayar tarafından şimdiden seçilmiş olsa da taşıdığı zekâ geninin

silinip gitmesi için en az 3-4 kuşak geçmesi gerekecektir.

Mental Band'a rağmen zekâsı yeterince köreltilmeyen Harrison için, ümitsizce başka bir doktora başvurulur. Doktor Eisenstock, bazı müdahalelerle onun zekâsını geriletse de istenen seviyelere indirmeyi başaramaz. Geriye, Harrison gibi biri için yapılması yasal olarak zorunlu olan, tek bir tedavi yöntemi kalmıştır: Beyinde iletimin yavaşlaması ve zekânın dramatik biçimde düşmesiyle sonuçlanacak olan Düzeltici Beyin Ameliyatı!

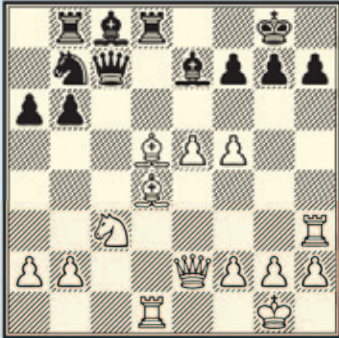
Doktor, ameliyatı ertesi gün yapacağını söyleyerek, Harrison'a bu son gecesini normal

Satranç ustası Phillipa (Miranda de Pencier), Harrison'a oynayacağı rengi seçtiriyor.

beyni ile geçirmesi için yasal olmayan bir kulübe gitmesini önerir. Bu onun son şansı olabilir! Bu tavsiyeye uyan Harrison, kendini kadınların çalıştığı tuhaf bir düşünce kulübünde bulur. Buradaki kadınların uzmanlaştığı alanlar vardır; Biri Hegel, Schopenhauer, Nietzsche gibi 19. yüzyıl Alman filozofları, diğeri kuantum teorisi, bir değeri kübist ve post-empresyonist sanat... İşte şu kız ise satranç ustasıdır! Satranç sözcüğünü duyan Harrison hemen atılır: "Satrancı severim!" Harrison bir saatlik satranç oynamak için ödeme yapınca Phillipa adlı kızın yukarıdaki odasına çıkılır. Phillipa, önce kurayla rengi belirler. Ardından sorar, acaba istediği özel bir açılış var mıdır? Harrison şaşırmıştır.

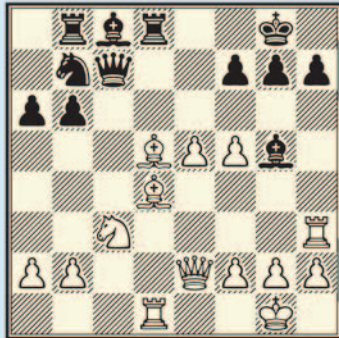
4 Phillipa - Harrison Bergeron

Siyah hamlededir.

1...♗b4 ve 1...b5

5 Phillipa - Harrison Bergeron

Siyah hamlededir.

Phillipa, siyah fili d2 karesinden g5 karesine taşımıştır.

Phillipa ona Sicilya, Vezir Gambiti ve Ruy Lopez gibi açılışlardan bahsettiğinde Harrison'ın bu bilgilere aşina olmadığı anlaşılır. Phillipa, taktığı Mental Band'ını çıkarıp atacak kadar rahat görünmektedir. Suç olduğu açık seçik olan bu durum Harrison'ı endişelendirse de oyuna devam eder.

Beyazlarla oynayan Harrison, 1.e4 ♖f6 hamleleriyle başlayan birinci oyunda kısa sürede pes eder: "Çarem yok, üç hamlede mat oluyorum. Ne kadar müthiş bir kale fedası kombinasyonuydu!" (Diyagram 2 ve 3).

Oyun sürerken Phillipa onu daha iyi tanıma olanağı bulur (Diyagram 4 ve 5). Bu sırada bulundukları yer polis tarafından basılır. Mental Band'ı bulunamayan Phillipa son derece zor bir durumdadır. Harrison, ani bir kararla kendi bandını çıkarıp Phillipa'ya takarak onu kurtarıırken kendini de feda etmiş olur.

Bu fedakârlık Harrison'a yepyeni bir dünyanın yolunu açar. Aslında, Ulusal Yönetim Merkezi'ne giriş sınavını başarıyla geçmiştir. Toplumda bazı özellikli işlerin yapılabilmesi için nüfusun binde üçünü geçmeyecek kadar az sayıda zeki insana hâlâ gereksinim duyulmaktadır. Bu seçimi, geri planda gizlice çalışan, daha zeki insanlardan oluşan Ulusal Yönetim Merkezi adlı örgüt yapmaktadır. Sıradan insanların haberdar olmadığı bu örgütün, devlet başkanı ve valiler gibi üst düzey

yöneticilerin sıradan insanlar arasından rastgele seçilmesinden, televizyon programlarının belirlenmesine dek pek çok önemli görevi vardır. Bu arada Düşünce Kulübü'nün örgüte üye kazandıran bir mekân, Phillipa'nın da uygun kişileri seçen bir örgüt üyesi olduğu anlaşılır. Bu düzenin sürdürülebilmesi için Harrison'ın eşsiz zekâsına gereksinim duyulmaktadır. Örgüte kabul edilenlerin ailesine, kişinin geçirilen Düzeltici Beyin Ameliyatı sırasında öldüğü söylenmekle birlikte, onların bu durumdan çok etkilenemeyecek kadar engelli hale getirildikleri bilinmektedir. Harrison, Düzeltici Beyin Ameliyatı ve Ulusal Yönetim Merkezi üyeliği arasında seçim yapmakta zorlanmayacaktır.

Harrison, zamanla Ulusal Yönetim Merkezi'nin nasıl çalıştığını öğrenmeye başlar. Bu dönemde Phillipa, eğitimi için Harrison'a satranç kitapları yanında filmler de verir: Citizen Kane (1941), Casablanca (1942), The Adventures of Robin Hood (1938), North by Northwest (1959), The Searchers (1956), It's a Wonderful Life (1946)... Harrison da ona bir satranç takımı hediye edecektir.

Zamanla Harrison, Phillipa ile berabere kalacak kadar iyi bir satranç oyuncusu haline gelir (Diyagram 6 ve 7). Phillipa ise ondaki ilerlemenin, skora yansıtmadığı kadar iyi olduğunun farkındadır: Vezirlerin değişilmesinden önceki pozisyonda 4 hamlede

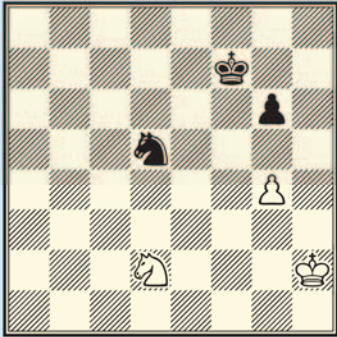

Harrison, kaybettiği oyunun güzelliği karşısında büyülmüştür.

Harrison ve satranç ustası Phillipa arasındaki aşk giderek büyüyor.

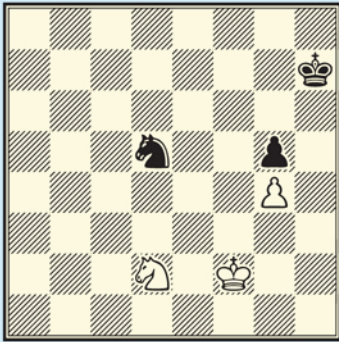
6 Phillipa - Harrison Bergeron

Beyaz hamlededir.

1.♔g2 Beyaz sözlü olarak şah çeker.

7 Phillipa - Harrison Bergeron

Beyaz hamlededir.

Harrison beraberlik önerir.

mat olduğunu gördüğü halde Harrison'ın bunu neden gerçekleştirmedini sorar. Bu sorunun Phillipa'ya duyulan aşk dışında bir yanıtı yoktur elbette.

Zamanla, üstünlerin yeteneklerini budayarak bütün insanları aşağıda bir yerde eşitleme ideolojisinin nasıl ortaya çıktığı daha iyi anlaşılır. Buna karşın Harrison bu durumu kabullenmekte zorlanır. Örgüte katılanların evlenmesi ve çocuk sahibi olması yasaklanmıştır. Kuralları çiğneyerek kendisinden hamile kalan Phillipa'ya Düzeltici Beyin Ameliyatı yapılması ve örgütten çıkarılması bardağı taşıran son damla olur. Harrison, Ulusal Yönetim Merkezi'nin varlığını insanlara duyurmak için harekete geçer. Örgütün televizyon istasyonunu ele geçirir. İnsanlara Mental Bantlarını çıkarmalarını söyler, kendisinin de kısa süre önce tanıştığı şiirler, filmler, caz müziği ve Beethoven senfonileri ile tanıştırdır onları. Örgüt televizyon istasyonunu yeniden ele geçirdiğinde Harrison eylemini çoktan tamamlamıştır. Ulusal Yönetim Merkezi Başkanı, yaptığı çılgınlığa karşın Harrison'dan vazgeçemez. Gelecekte kendisinin yerine geçecek ve bu düzeni sürdürecektir kişi olarak Harrison'ı görmektedir. Harrison'ın yaptığı eylem toplumun %1,3 gibi küçük bir kısmını etkilemiştir. Yeniden televizyona çıkmasını ve bu küçük azınlığı sakinleştirmesini ister.

Harrison, sonunda yine televizyon ekranına çıkar. Kendisinin Düzeltici Beyin Ameliyatı sırasında öldüğünü sanan ailesine seslenirken küçük kardeşine satrançta yenebileceği birini bulup bulamadığını da sorar. Filmin sonunda Harrison, yine kameralar önünde izleyiciyi şok eden bir gösteri daha yapacak ve perde kapanacaktır.

Harrison Bergeron, Kurt Vonnegut Jr.'un ilk kez 1961'de yayımlanan aynı adlı kısa öyküsüne dayanır. Yazarın bu öyküsü, Korkunun Bütün Sesleri adlı kitapta, dilimize çevrilmiş haliyle okunabilir. "Yıl 2081'di ve nihayet herkes eşitti. Yalnızca Tanrı ve yasa önünde değil, her tür ve biçimde eşitti. Kimse kimseden daha akıllı, kimse kimseden daha güzel değildi. Kimse kimseden daha güçlü veya daha hızlı da değildi..." şeklinde başlayan bu etkileyici öykü aynı zamanda Between Time and Timbuktu (1972), Harrison Bergeron (2006) ve 2081 (2009) adlı filmlerde de canlandırılmıştır. Ne orijinal öykü ne de diğer sinema çekimleri satranca atıf yapmaktadır. Buna karşın bu filmde yönetmen yapıtına satranç temasını ekleyerek Harrison'ın zekâsını vurgulayan bir öğeyi başarıyla sahneye koymuştur.

Yönetmenin, genelde iyi bir film yapmış olmasına karşın, filmin geçtiği zaman olarak 2081 yerine 2053 yılını seçmesi öyküyü bilen izleyici için gariptenecek bir tutum olarak ortaya çıkıyor. Seçtiği yılın bir önemi olup olmadığını bilemiyoruz ancak gerçekten izleyiciyi saran başarılı bir gelecek dünyası atmosferi yarattığını söyleyebiliriz.

Harrison'ın annesi Hazel (Linda Goranson), televizyonda kötü bir gelişme yaşandığının farkında olsa da taktığı Mental Band durumu tam olarak anlamasını engelliyor.

Filmin en ünlü oyuncusu Christopher Plummer (sağda), Ulusal Yönetim Merkezi Başkanı rolünü başarıyla canlandırıyor.

Filmde, izleyiciye, başka Ters Ütopya filmlerini anımsatan imgelere de rastlanır. Düşünce Kulübü'nde bir alanda uzmanlaşmış kadınların çabası, Ray Bradbury'nin aynı adlı romanından sinemaya uyarlanan Fahrenheit 451 (1966) filmindeki, kitabın bütünüyle yasaklandığı bir dünyada, her biri ayrı bir kitabı ezberleyerek yaşatan insanların verdiği mücadeleyi andırır. Harrison'ın tabi tutulduğu, Ulusal Yönetim Merkezi'ne uygunluk sınavı, Mad Max Beyond Thunderdome (1985) filminde yenilmez Master Blaster'ın karşısına çıkacak savaşçının seçilmesi için, geçmesi gereken sınav kadar zorludur. Kahramanımıza sunulan, Düzeltici Beyin Ameliyatı ve Ulusal Yönetim Merkezi üyeliği arasında yapılacak seçim, The Matrix (1999) filmindeki kahramanın kırmızı ve mavi kapsüller arasında yapacağı seçime çok benzerdir.

Filmin bütün bu olumlu yönlerine karşın, satranç sahnelerinin özenli seçilmediğini söyleyebiliriz. Harrison'ın kardeşiyle oynadığı oyunda Beyazın zekâsı köreltilmiş bir oyuncudan beklenebilecek kadar kötü hamleler yapması filmin genel havasına uygun görünüyor. Ancak Phillipa ile oynanan ilk oyunda söz edilen kale fedası kombinezonunun gösterilmemiş olması satrançsever izleyiciyi rahatsız ediyor. Bu kombinezonun 1.♖h8+ ♜xh8 olarak başlaması

satrançsever izleyiciyi mutlu edecek görsel bir zenginliğin filme eklenmesini sağlayabilirdi (Diyagram 3). Beyaz kalenin h5 karesi yerine h1-4 karelerinden birinde bulunması halinde, aynı hamle sayısında mat ile sonuçlanan, başka bir devam yolu olasılığı bulunurdu: 1.♖h5 f5 2.♖h8+ ♜f7 3.g6+ ♜xg6 4.♖h5# Phillipa ile oynanan diğer oyunda, Siyahın aynı konumda hem 1...♙b4 ve hem de 1...b5 oynadığı görülüyor. Aynı oyunda, 1...♙b4 hamlesinden sonra, Phillipa, siyah fili düzeltirken d2 karesinden alıp g5 karesine koyarak, fili başka bir çapraz taşımış oluyor. Yine bu sahnede her iki oyuncunun önünde farklı konumlar olduğu da satrançsever izleyicinin gözünden kaçmıyor. Phillipa ile oynanan son oyunda Beyaz 1.♙g2 hamlesini yaparken sözlü olarak şah çekiyor! (Diyagram 6). Filmin yazılarından satranç konusunda bir danışmanlık alınmadığı sonucu çıkarılıyor. Daha önce de örneklerini gördüğümüz gibi, filmin ana temasının satranç olmaması, satranç sahnelerindeki özensizlik için elbette mazeret olarak gösterilemez.

Harrison Bergeron, özünde totaliter rejimleri eleştiren bir kurgudur. Filmde, Hitler Almanya'sı gösterilerek faşizm açık biçimde eleştirilirken bazı yazarlar tarafından öykünün komünizm ve sosyalizm eleştirisi yaptığı da ileri sürülmüştür. Üstün yetenekli bireylerin bu özelliklerinin

törpülenerek insanları daha aşağıda bir yerde eşitlemeye çalışmak yerine, yetenekli bireylerin bütün insanlığın lokomotifi olacak, onları daha iyi bir geleceğe taşıyacak bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerektiği öykünün iyimser mesajı olarak okunabilir. Bununla birlikte, diğer bireylerden açık ara üstün yetenekteki bireylerin, kendilerinde, sıradanlar üstünde hükümlanlık kurma yetkisini görmelerinin de yaşanmış örnekleri vardır. Bütün bu yönleri daima tartışılacak, zamana göre yeniden yorumlanacak olsa da öykü değerini ve gizemini insanlık var oldukça koruyacaktır.

Bu yazıyı hazırlarken, adlarını yukarıda belirttiğim, öykünün perdeye aktarıldığı diğer filmleri de izlemekten kendimi alamıyorum. Sonunda, Harrison Bergeron kahramanı, benim için burada anlatılan filmdeki de aşan bir imgeye dönüşüyor. Beni o kadar etkiliyor ki onu görebilmek için geleceğe gidiyorum. İstiridelerin içine bir bir bakan, sabırlı bir inci avcısı gibi yıllarca arıyorum onu. Evet, sonunda bütün insanlığın gelmiş geçmiş bu en kıymetli ürününü bulmayı başarıyorum: Gelecek zamanların Prometheus'u kadar görkemli, gösterişli, göz kamaştırıcı... Evrenin bütün zincirleri bile onu zapt etmeye yetmiyor. Önce nadide siyah bir inciye benzetsem de onu, ben dahil, bütün kusurlu insanları bir kara delik gibi büyüleyerek çekiyor kendisine. Bir peygamber gibi düşünüyor önümüze, zaman denizini yarıp geçerken, Firavun bakışlı adamlara hiç aldırıyor, daha güzel bir evrene doğru, peşinden sürükleyip götürüyor hepimizi.

Kaynaklar

<http://www.imdb.com/title/tt0113264/>

(Erişim tarihi: 08.12.2012)

Korkunun Bütün Sesleri, Metis Yayınları, 2011.

Chess in the Movies, Bob Basalla, Thinkers' Press Wonderworks, 2005.